

BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
A VYBRANÉ BEZPEČNOSTNÉ DOKUMENTY

FAKULTA POLITICKÝCH VIED A MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

Jaroslav Ušiak

ISBN 978-80-557-1795-1

Jaroslav Ušiak

BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY A VYBRANÉ BEZPEČNOSTNÉ DOKUMENTY

2. prepracované a doplnené vydanie

2020

BELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra bezpečnostných štúdií

Bezpečnostná politika Slovenskej republiky a vybrané bezpečnostné dokumenty

(2. prepracované a doplnené vydanie)

Jaroslav Ušiak

Banská Bystrica

2020

© doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.

**Názov: Bezpečnostná politika Slovenskej republiky
a vybrané bezpečnostné dokumenty
(2. prepracované a doplnené vydanie)**

Recenzenti: doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.
prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA
prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej
Bystrici

Banská Bystrica, 2020

Táto publikácia bola schválená ako vysokoškolská učebnica na zasadaní
Edičnej komisie Vydavateľstva BELIANUM pre rok 2020.

ISBN 978-80-557-1795-1

Predhovor

Do rúk sa Vám dostáva vysokoškolská učebnica: „Bezpečnostná politika Slovenskej republiky a vybrané bezpečnostné dokumenty“, jej druhé prepracované a doplnené vydanie, ktoré vzniká ako výsledok ďalšieho výskumu autora a po konfrontácii v praktickej výučbe počas ostatných 8 rokov. Zároveň by som rád poďakoval mojim doktorandom Dominike Kosárovej, Eubomírovi Klačkovi a Dominike Trubenovej za ich postrehy, pomoc, pripomienky, námety na rozmýšľanie a spätnú väzbu pri výučbe a aktualizácii tejto učebnice.

Cieľom publikácie je poskytnúť študentom možnosť oboznámiť sa so základným pojmovým aparátom, vyskytujúcim sa v oblasti bezpečnosti štátu a priority Slovenskej republiky. Za ostatné roky sa výskum a forma výuky vyvíjali, poukázali, že je nutné priniesť v knižnej podobe súčasné trendy a reflektovať vývoj za ostatných osem rokov od prvého vydania. V publikácii nájdete nielen teoretické definície, ale aj vymedzenie a aplikáciu z pohľadu Slovenskej republiky, jednotlivé časti sú účelne dopĺňané vybranými bezpečnostnými dokumentmi, ktoré Slovensko počas svojej histórie prijalo alebo sú v súčasnosti platné, či vo forme návrhov.

Publikácia je rozdelená do 9 tematických oblastí venujúcich sa problematike bezpečnosti v podmienkach Slovenskej republiky. Text ako celok teda prináša základné orientačné body pre lepšie pochopenie skúmanej problematiky, ako aj podklady pre uchopenie predmetnej problematiky. Každá časť má svoje základné terminologické vymedzenie skúmaného pojmu, ako aj jeho implikácie pre Slovensko, pričom v niektorých častiach je text doplnený o dobové alebo aktuálne bezpečnostné dokumenty, prijaté v Slovenskej republike. Súčasťou každej ucelenej kapitoly sú aj odkazy na doplňujúcu literatúru, či praktické otázky a námety na diskusiu, ktoré poskytujú študentom priestor na hlbšie bádanie v stanovenej problematike a nabádajú študentov k hľadaniu vlastných doplňujúcich zdrojov, k formulovaniu vlastných postojov, ako aj k hľadaniu vlastných odpovedí na stanovené problémy.

Ambíciou predloženého textu nie je vyčerpávajúco popísať, analyzovať či definovať všetky aspekty bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky, snahou je skôr načrtnutie problematiky s dôrazom na kontinuitu či diskontinuitu vývoja a vyvolanie záujmu u študentov o hlbšie bádanie v predmetnej oblasti.

autor

Obsah

1. Úvodné vymedzenie: Štát, bezpečnosť a Slovenská republika.....	6
1.1 Štát ako hlavný aktér v oblasti bezpečnosti	7
1.2 Základné teoretické vymedzenie pojmu bezpečnosť	12
1.3 Výskum bezpečnosti v Slovenskej republike	14
2. Historický vývoj bezpečnostného prostredia na území Slovenska	18
2.1 Vojenské dejiny Slovenska	19
2.2 Československá republika/Československá socialistická republika.....	23
2.2.1 Organizácia Varšavskej zmluvy	27
2.3 Česká a Slovenská federatívna republika	32
3. Slovenská republika ako nový aktér na medzinárodnej scéne	38
3.1 Bezpečnostná politika Slovenska v rokoch 1993 – 1998	39
3.1.1 Obranná doktrína Slovenskej republiky	40
3.1.2 Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti Slovenskej republiky	45
3.2 Bezpečnostná politika Slovenska v rokoch 1998 – 2004	51
3.2.1 Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky z roku 2001	52
3.2.2 Obranná stratégia Slovenskej republiky z roku 2001	66
3.2.3 Vojenská stratégia Slovenskej republiky z roku 2001	85
3.3 Bezpečnostná politika Slovenska v rokoch 2004 – 2014	96
3.3.1 Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky z roku 2005	98
3.3.2 Obranná stratégia Slovenskej republiky z roku 2005	110
3.3.3 Organizácia Severoatlantickej zmluvy (a Európska únia)	118
3.4 Bezpečnostná politika Slovenska po roku 2014	122
3.4.1 Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky z roku 2021	124
3.4.2 Obranná stratégia Slovenskej republiky z roku 2021	143
4. Slovenská republika a jej členstvo v medzinárodných (bezpečnostných) organizáciách.....	155
4.1 Organizácia spojených národov – OSN	156
4.2 Severoatlantická aliancia - NATO	159
4.3 Európska únia – EÚ	168
4.4 Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe – OBSE	172
5. Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky	177
5.1 Bezpečnostné prostredie a problémy z neho vyplývajúce	177
5.2 Analýza bezpečnostného prostredia Slovenskej republiky.....	179
6. Bezpečnostná politika štátu a Slovenská republika.....	185
6.1 Bezpečnostné záujmy	185
6.1.1 Bezpečnostné záujmy Slovenskej republiky	186

6.2 Bezpečnostný systém štátu	188
6.2.1 Bezpečnostný systém Slovenska – kontinuálna analýza.....	189
6.2.2 Bezpečnostná rada Slovenskej republiky	195
6.3 Bezpečnostná stratégia štátu	205
6.3.1 Tvorba bezpečnostnej stratégie štátu.....	206
7. Ozbrojené sily a obranná politika Slovenskej republiky.....	209
7.1 Financovanie Armády/Ozbrojených síl Slovenskej republiky	212
8. Krízový manažment štátu a Slovenská republika	223
8.1 Krízový manažment Slovenskej republiky v čase vojny.....	227
8.2 Krízový manažment Slovenskej republiky v mieri	239
9. Záverečné zhrnutie: Vývoj a perspektívy bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky	248
Použitá literatúra.....	252

1. Úvodné vymedzenie: Štát, bezpečnosť a Slovenská republika

Bezpečnosť vyjadrená bezpečnostnou politikou štátu je jednou z najdôležitejších súčastí zahraničnej a obrannej politiky štátu. Spoločne tvoria zahraničnopolitickú orientáciu krajiny, natoľko, že v mnohých dokumentoch štátov (alebo organizácií) sa uvádzajú spoločne. Preto je potrebné zaradiť bezpečnostnú politiku vždy do konkrétnej – časovo vymedzenej doktríny zahraničnej politiky v súvislosti s vnútropolitickým vývojom. Stratégie zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu, časovo určujúce a vymedzujúce priestor a nástroje realizácie, vychádzajú z prepojenia doktrinálneho myslenia štátu. Toto je ovplyvnené najmä strategickou kultúrou, ktorá vychádza z historických daností a odlišností, určuje limity a možné vymedzenie smerovania do budúcnosti, určuje teda bezpečnostnú politiku štátu.

Bezpečnosť štátu je od nepamäti zdrojom diskusií v politológii, medzinárodných vzťahoch a bezpečnostných štúdiách. Súčasný výskum v oblasti bezpečnosti sa čoraz viac sústreďuje i na nevojenské aspekty bezpečnostných hrozieb a rizík, ich dopad na moderný štát. Skôr ako pristúpime k analýze bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky je nevyhnutné určiť základné faktory, ktoré vplývajú na jej vývoj.

V rámci analýzy Slovenskej republiky, by sme mohli povedať, že sa nachádza v priestore, ktorý nemá pevné geografické hranice. Slovenská republika je relatívne malý štát, demokratický, s trhovou ekonomikou, ktorý sa nachádza v Strednej Európe. Práve tento región bol v minulosti dosť nestabilný, a bolo ťažké vymedziť jeho hranice. Až po II. svetovej vojne sa územie tohto regiónu usporiadalo do takej podoby ako poznáme dnes. Hlavným problémom v tomto regióne boli multinacionalita, multietnicita a multikonfesionalita, ktorá výrazným spôsobom aktivovala vzájomné rozpory v tomto regióne. Podľa **Jany Lasicovej** samotné rozpory a konflikty vznikli „skôr prostredníctvom jazyka a identity ako prostredníctvom vzájomných konfliktov. Konflikty na tomto území vždy súviseli s mocenskými ambíciami väčších aktérov a nie s rizikovými prvkami, ktoré by mali špecifický regionálny pôvod.“ (Lasicová, 2006, s. 26)

Hlavné geopolitické zmeny, ktoré nastali predovšetkým v poslednej dekáde 20. storočia poskytli hlavným politickým predstaviteľom podmienky pre rozdelenie Československa na dva samostatné štáty. Slovenská republika vznikla ako nástupnícky štát Česko-slovenskej federatívnej republiky 1. januára 1993, predtým existovala predovšetkým ako súčasť sovietskeho bloku, čo určovalo jej smerovanie, politickú orientáciu a ekonomickú závislosť. Po rozpade sovietskeho bloku nastalo pre krajinu obdobie hľadania nového smerovania. SR sa stala nezávislou malou krajinou, jej prírodné a ľudské zdroje boli a sú limitované, ekonomicky je závislá na susedných štátoch. Hlavným činiteľom, ktorý ovplyvnil ďalšie smerovanie Slovenska bola orientácia na kooperáciu s krajinami v susedstve a v európskom priestore. Ekonomicky sa Slovensko po svojom vzniku začalo orientovať na Európsku úniu, kde

predpokladalo dosiahnutie ekonomickej stability a prosperity, na druhej strane však z hľadiska nerastných surovín a zdrojov bola a je naviazaná na spoluprácu s dnes už Ruskou federáciou. Slovenská republika sa po svojom vzniku stala nezávislým aktérom i na poli bezpečnostnom, stala sa súčasťou bezpečnostného prostredia v Strednej Európe. Orientácia krajiny bola od svojho vzniku v bezpečnostnej oblasti zameraná na etablovanie do európskych bezpečnostných štruktúr, prvým medzníkom bol vstup do OSN, OBSE (predtým KBSE), ďalšie smerovanie určil program Partnerstva za mier, neskôr prijatie do Severoatlantickej aliance a Európskej únie. Slovenská republika je v súčasnosti riadnym a plnoprávnym členom NATO, EÚ. Práve tieto dve organizácie výrazným spôsobom určujú smerovanie Slovenska okrem iného i v bezpečnostných otázkach. V nasledujúcom texte sa pokúsime poukázať na základné úlohy, ktoré musí štát v rámci svojich úloh riešiť a prečo práve bezpečnostná úloha/funkcia štátu je nevyhnutná pre zachovanie existencie štátu a aké nástroje môže štát k dosiahnutiu tohto cieľa využiť.

1.1 Štát ako hlavný aktér v oblasti bezpečnosti¹

Organizácia a riadenie ľudskej spoločnosti boli od nepamäti späté s určitou formou zriadenia. Od prvotnospoločných spoločností až po súčasné moderné štáty, ľudia žijúci v týchto spoločnostiach mali potrebu spájať sa za účelom spoločnej ochrany a získania pocitu bezpečia vo vnútri takýchto komunít. Tak, ako sa menilo inštitucionálne zloženie štátu (jeho forma, dosah, práva a povinnosti vládára, teritórium a množstvo obyvateľstva), menila sa i suverenita, kompetencie vládcu týchto „štátov“ a dosah tejto suverenity (rozdelenie suverenity na vonkajšiu a vnútornú).

Z hľadiska typu spoločenskej organizácie predstavovali rodové spoločnosti (formované na základe príbuzenských alebo pokrvných vzťahov) prvé „štátne“ spoločnosti. V starovekom Grécku boli ako základné politické jednotky známe mestské štáty – polis, ktorých hranice boli tvorené hranicami mesta. Obyvateľstvo bolo rozdelené na slobodných občanov, ktorí mali svoje práva a na otrokov, ktorí nemali žiadne práva. Predstavitelia mestských štátov uzatvárali spojenectvá s inými slobodnými mestami, pričom boli v tomto vzťahu rovnocenné.² Počas obdobia Rímskeho impéria nastal prechod od rodovej spoločnosti k triednej spoločnosti a k otrokárskeму zriadeniu od prvotnospoločného zriadenia.

I v tomto období ostávali práva v rukách slobodných, predovšetkým najmajetnejších občanov (patriciov), ich majetok predstavovalo najmä vlastníctvo pôdy. V ich rukách sa sústredila moc podporená i platenou armádou, ktorá slúžila ako mocenský prostriedok. (Charvát, 1980, s. 65-78)

¹ Táto časť predstavuje upravený ako aj čiastočný výňatok z dizertačnej práce autora tejto vysokoškolskej učebnice: Ušiak, 2009.

² Aj napriek tomu, že Gréci nemali medzinárodné právo ani diplomaciu v našom súčasnom význame, dané spojenectvá vskutku existovali.

V stredoveku sa do popredia dostala cirkev a jej predstavitelia. Za najvyššiu cirkevnú autoritu bol považovaný pápež, ktorý prostredníctvom Boha rozdeľoval územia ako svoje léno a menoval kniežatá (vládcov) ako svojich služobníkov. Územia spravovali už kniežatá, vykonávali tiež správu nad obyvateľstvom, nad ktorým mali takmer neobmedzenú moc.

V novoveku³ sa štruktúra a politický systém vytvárali v duchu moderných národných štátov, kde suverén mal suverenitu nad územím i obyvateľstvom (obyvateľstvo sa v tomto období prihlasuje k štátu na základe národnosti, suverén však nemal neobmedzenú moc, pretože jeho pôsobenie je v tomto období už naviazané na voľbu a rozhodnutie ľudu). Za základnú definíciu národa považujeme definíciu od **Anthonyho D. Smitha** v diele *Nationalism: Theory, Ideology, History* z roku 2001. Za národ považuje historicky vzniknuté spoločenstvo občanov (ľudí), ktorí majú spoločné etnické znaky, na základe ktorých sa zlučujú (a ktorými sa odlišujú od ostatných). Sú nimi jazyk, určitá materiálna a duchovná kultúra, náboženstvo, psychika alebo aj hospodárska história. (Smith, 2001, s. 87-117) Tento súbor ľudí sa na základe svojho pocitu spoločného stotožnenia, pocitu príslušnosti k skupine snaží spoločne existovať.

V 18. storočí (po Veľkej francúzskej revolúcii) sa začal stotožňovať vznik štátov s právom národa na sebaurčenie, čím v medzinárodnom politickom systéme nastalo relatívne búrlivé obdobie vzniku národných štátov.⁴ V nasledujúcom období sa formovala parlamentná demokracia a položili sa základy moderného demokratického systému ako ho poznáme dnes. (Stevenson, 2003) Štát je charakteristický svojimi štyrmi základnými atribútmi: (Weber, 1990; Kulašik, 2007, s. 94-95)

1. stálym obyvateľstvom;
2. vymedzeným teritóriom;
3. vládou resp. štátnou mocou;
4. schopnosťou presadiť svoju suverenitu – tak vonkajšiu, ako aj vnútornú.

Obyvateľstvo štátu sa skladá z viacerých sociálnych, etnických a národnostných skupín, ktoré medzi sebou súperia o dosiahnutie moci v štáte. Štát a jeho rozhodnutia teda závisia od toho, ktorá skupina v spoločnosti zvíťazí. V praktickej rovine sa potom záujmy a vôľa danej skupiny v štáte uplatňujú v spôsobe a riadení štátu. Daná majoritná skupina určuje svoje priority a aj bezpečnostné hrozby, ktoré pociťuje ako fundamentálne.

Územie štátu – teritórium štátu – je miesto určené hranicami. Súčasný medzinárodný politický systém je tvorený štátmi, ktorých územie je vyznačené teritoriálne, teda vytýčenými a uznanými hranicami štátu. V stredoveku bolo

³ Obdobie novoveku v našom ponímaní rozdelenia podľa etáp vývoja suverenity zaraďujeme do obdobia po roku 1648, teda po Vestfálskom mieri.

⁴ V medzinárodnom práve (mierové zmluvy) sa právo na sebaurčenie národov deklarovalo až po skončení I. svetovej vojny pod vplyvom ideí W. Wilsona.

teritórium štátu pod správou cirkvi, postupne sa územie dostalo pod správu vladára a neskôr štátnej moci reprezentovanej vládou štátu. Štát môže na svojom území vykonávať správu a prostredníctvom legálneho použitia sily vyžadovať plnenie povinností a úloh zverených občanom štátu na danom území. Štát na základe svojho dominantného postavenia prostredníctvom svojich troch zložiek moci⁵ vykonáva správu nad územím a obyvateľstvom, túto moc mu nikto nemôže v rámci definovaného územia odoprieť.

Legálne použitie sily je právo suveréna vyžadovať na svojom území plnenie povinností zverených obyvateľstvu. Jeho suverenita (zvrchovanosť) resp. štátna zvrchovanosť sa skladá z viacerých zložiek ako administratívna, policajná, právna, finančná a iné, ktorými štát naplňa svoje fungovanie smerom dovnútra. Práve možnosť použitia legálneho donútenia poskytuje štátu právny rámec na to, aby dosiahol výkon svojej zvrchovanosti vo vyššie spomínaných odvetviach.

Vnútrotný monopol je neexistencia viacerých vnútrotných centier moci, ktoré by zasahovali do výkonu moci na danom území. (Krejčí, 2001, s. 234) Samotný výkon tejto moci (vnútrotného monopolu) sa realizuje prostredníctvom funkcií štátu (ktoré môžeme rozdeliť na vnútrotné a vonkajšie) a nástrojov štátu, ktoré tvoria autentickú súčasť vnútrotného monopolu štátnej moci na dosahovanie cieľov, ktoré si štát určil za prioritné.

Funkcie štátu súvisia so skutočnosťou, že štát musí riadiť život obyvateľstva v prospech všetkých obyvateľov a najmä vo všetkých sférach spoločenského života. (Lid'ák, Koganová, 1998; Koper, 2003) V ktorejkoľvek historickej etape vychádzame z hlavného bodu, ktorým je, že „štát je spoločenská inštitúcia, ktorá pôsobí primárne k udržaniu a rozvoju daného spoločenstva ľudí, k ich zjednoteniu, ochrane a rozvoju.“ (Novák, 1997, s. 292) V rámci teórií poznáme niekoľko koncepcií štátu – minimálny štát, štát ako nástroj rozvoja, sociálno-demokratický štát, skolektivizovaný štát, totalitný štát, (Heywood, 2004) pričom každá z nich presadzuje iné zasahovanie, resp. iný objem zasahovania štátu do jeho vnútrotného fungovania a z tohto hľadiska aj zasahovania štátu do medzinárodného politického systému.

Napriek rôznym koncepciám zasahovania štátu do vnútrotných záležitostí (a jeho miery ovplyvňovania) môžeme funkcie štátu vo všeobecnosti rozdeliť podľa politickej vedy na dve základné oblasti, a to vonkajšiu a vnútrotnú. Vnútrotné funkcie štátu upriamujú svoju pozornosť na organizáciu vnútrotného života spoločnosti, zatiaľ čo vonkajšie funkcie sú zamerané na styk s vonkajšími aktérmi – ide o koordináciu, spoluprácu a reguláciu vnútrotných subjektov štátu so subjektmi, ktoré nepodliehajú jeho právomoci. Z tohto zadelenia vymedzujeme základné koncepcie štátu s ohľadom na mieru zasahovania do vnútrotných alebo vonkajších vecí. Vo všeobecnosti môžeme vonkajšie aj vnútrotné funkcie štátu zhrnúť do nasledovných oblastí: (Kulašik,

⁵ Horizontálnu del'bu moci na tri zložky – zákonodarnú, výkonnú a súdnu – vykonal ako prvý Ch. L. Montesquieu v nadväznosti na Lockovo učenie o del'be moci vo svojom diele „*The spirit of law*“ (Duch zákonov) z roku 1748.

2005, s. 100-102; Surmánek, Gbúrová, Dudinská, 2003, s. 97-99; Lid'ák, Koganová, 1998, s. 44-45; Heywood, 2004, s. 116-119)

- integračná – zabezpečenie nárokov pre všetky skupiny v spoločnosti na rovnaké práva, pričom úlohou štátu je integrovať tieto skupiny do jednej spoločnosti bez toho, aby v spoločnosti vznikali konflikty a napätie; na druhú stranu smerom von predstavuje úlohu štátu na začlenenie do medzinárodného spoločenstva a medzinárodných organizácií, ak to spoločnosť, spoločenské vedomie vyžaduje;
- hospodársko-ekonomická – je hlavnou funkciou štátu v oblasti hospodárstva krajiny nevyhnutnou na to, aby štát dokázal zabezpečiť svoje fungovanie a plnenie svojich záväzkov smerom dovnútra (sociálna podpora, výkon úloh štátu a i.) ako aj smerom navonok (plnenie zmluvných záväzkov, pomoc tretím krajinám a i.);
- riadiaca – mocensko-politické riadenie spoločnosti predstavuje dôležitý prvok riadenia štátu, spojené je predovšetkým s výkonom zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci v štáte;
- kultúrna – organizácia života spoločnosti v tejto oblasti je dôležitým aspektom štátu, budovanie vzdelanostnej spoločnosti, rozvoj vedy a techniky, ale aj kultúrnej činnosti je neoddeliteľnou súčasťou rozvoja spoločnosti, pričom štát musí túto činnosť usmerňovať smerom dovnútra štátu ako aj smerom navonok;
- ochranná (bezpečnostná) – zabezpečenie ochrany obyvateľstva pred vonkajším resp. vnútorným agresorom, ochrany politického zriadenia; štát sa snaží udržiavať poriadok a relatívnu bezpečnosť, pričom vytvára predpoklady na efektívne rozvíjanie tejto funkcie.

Podrobnejšie by sme mohli rozdeliť funkcie štátu nasledovne: vnútorné funkcie štátu súvisia s činnosťou, ktorá súvisí s riadením spoločnosti a organizáciou vnútorného života v spoločnosti. Môžeme vymedziť nasledovné vnútorné funkcie štátu: (Kulašik, 2005, s. 100-101)

- právne – štát sa prostredníctvom normotvorby a zákonov snaží regulovať činnosť rôznych subjektov v rámci štátu pre čo najväčší prospech všetkých obyvateľov a subjektov;
- bezpečnostné – ochrana obyvateľstva a štátneho zriadenia pred vplyvmi, ktoré by mohli narušiť ich bezpečnosť a zároveň snaha rozvíjať tieto funkcie štátu;
- hospodárske – prostredníctvom ekonomiky štátu sa štát snaží o hospodársky rast a nárast blahobytu občanov;
- sociálne – štát sa snaží o ochranu najslabších vrstiev svojho obyvateľstva, najmä prostredníctvom rôznych štátnych dotácií, subvencií, podpory;
- kultúrne – resp. môžeme ich nazvať aj výchovné, kde štát rozširuje vedomie obyvateľstva za účelom jeho ovplyvňovania, pričom na to

využíva prostriedky masovej komunikácie, vedeckovýskumnú činnosť a iné;

- adaptačné – snaha o udržanie trvalého pokroku, ktorý sa štát snaží dosiahnuť rôznymi podpornými mechanizmami, prípadne brzdí negatívne javy v spoločnosti.

Vonkajšie funkcie štátu súvisia s úlohou štátu v medzinárodnom politickom systéme. V tomto smere je najdôležitejšia obranná funkcia štátu a zaistenie neporušiteľnosti teritória a bezpečnosti obyvateľstva, pričom samozrejme nemôžeme opomenúť koordináciu s ostatnými štátmi v medzinárodnom politickom systéme. Všeobecne môžeme tvrdiť, že štátu ide o presadenie záujmov, ktoré si vymedzil prostredníctvom definovania národného záujmu. Vychádzame z predpokladu, že štát nefunguje v medzinárodnom politickom priestore sám, ale ako súčasť viacerých štátov. Ide predovšetkým o tieto vonkajšie funkcie – právna regulácia vzťahov so zahraničím, ochrana obyvateľstva pred vonkajším agresorom, snaha o zachovanie mieru a mierového spolužitia s inými štátmi, integračná funkcia, ktorá zabezpečuje rozvoj štátu, presadzovanie záujmov v zahraničí. (Surmánek, Gbúrová, Dudinská, 2003)

Z predchádzajúcich definícií je zjavné, že vplyv štátu smerom dovnútra sa môže líšiť v závislosti od typu štátu a formy vlády, ktorý v danej krajine prevláda. Medzi typy štátu zaradíme napríklad minimálny štát, kde je to zasahovanie veľmi malé, na druhú stranu welfare state je príkladom silného zasahovania štátu do spoločnosti a prerozdeľovania zdrojov. Forma vlády, teda demokratická alebo nedemokratická (totalitná či autoritatívna), tiež určuje mieru vplyvu štátu smerom dovnútra. Zasahovania resp. funkcie štátu smerom von sú však u všetkých typov štátov obdobné, dokonca by sme ich mohli nazvať rovnaké. Dochádza teda k zaujímavému javu, ktorým je skutočnosť, že štáty sú v tomto smere veľmi podobné a môžeme hovoriť o nich ako o subjektoch medzinárodného politického systému v rovnocenných reláciách.

Vyššie spomenuté funkcie štátu sú dosahované predovšetkým prostredníctvom nasledovných nástrojov, ktoré má štát k dispozícii: (Surmánek, Gbúrová, Dudinská, 2003, s. 96)

- donucovacie orgány (ozbrojené sily, policajný zbor, spravodajská služba, colná správa a iné bezpečnostné zložky) – tieto nástroje štátu slúžia ako vnútorný monopol moci a na dosahovanie vonkajších záujmov štátu;
- právo a normotvorba – štátnu moc rozdeľujeme na zákonodarnú, výkonnú a súdnu, pričom tieto zložky zabezpečujú mocensko-politické rozhodovanie, výkon týchto rozhodnutí a dozeranie na legálne aktivity či už štátu alebo obyvateľstva;
- zahraničná politika – predstavuje súhrn aktivít, ktoré štát vykonáva na presadzovanie svojich záujmov smerom navonok, do zahraničia, vykonáva ich predovšetkým za tým účelom, aby zabezpečil ekonomickú, politickú, sociálnu a vojenskú komunikáciu, dosahovanie svojich

- národných a bezpečnostných záujmov, zachovanie bezpečnosti a prosperity štátu;
- autonómne rozhodnutia – legitimita moci a princíp neintervencie do vnútroštátnych rozhodnutí.

Výkon štátnej moci bezprostredne podmieňuje existencia najvyššej štátnej autority – suveréna, ktorý vykonáva danú moc. V minulosti bola reprezentantom štátu konkrétna osoba (alebo skupina osôb), v ktorej sa zhmotňovalo právo a výkon kompetencií suveréna. V súčasnosti sa, ako sme už vyššie spomínali, zhmotňuje suverén do troch zložiek moci, pričom najvyššou zákonodarnou mocou, t. j. suverénom, je parlament a volení zástupcovia občanov. (Krasner, 1999, s. 47)

1.2 Základné teoretické vymedzenie pojmu bezpečnosť

Pri vymedzení definície pojmu bezpečnosť neexistuje zhoda v názore alebo výklade tohto pojmu, preto budeme vychádzať z výkladového slovníka, ktorý je podľa nás v súčasnej dobe jedným z komplexne spracovaných diel v regióne strednej a východnej Európy. Pojem bezpečnosť definuje *Výkladový slovník bezpečnosti* ako „stav zložitého systému, keď pôsobenie vonkajších a vnútorných faktorov nespôsobuje zhoršenie alebo narušenie jeho správneho fungovania a progresívneho rozvoja“. (Zaplatynskiy, 2009, s. 60) Pre potreby tejto práce sa zameriavame predovšetkým na oblasť bezpečnosti štátu, ktorá bezprostredne súvisí so skúmanou problematikou. Bezpečnosť štátu by sme mohli definovať ako „stav, ktorý umožňuje fungovanie, stabilitu a rozvoj štátu, zachováva mier, zvrchovanosť, územnú celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc, vnútorný poriadok v štáte, základné práva a slobody občanov a ochranu životov a zdravia osôb, majetku a životného prostredia.“ (Zaplatynskiy, 2009, s. 61). Teda bezpečnostná politika je súhrn nástrojov, prostriedkov a inštitúcií štátu, ktorý je schopný a spôsobilý štát využiť pri zaisťovaní životných a druhotných záujmov občanov, hodnôt a územia štátu prípadne koalícií alebo organizácií, ktorých je členom; zahŕňa tiež obrannú politiku štátu; zvyčajne sa rozdeľuje na vonkajšiu a vnútornú.

V agende výskumu bezpečnosti existuje niekoľko prístupov ako analyzovať a definovať bezpečnosť, môžeme hovoriť o absolútnej vs. relatívnej bezpečnosti (absolútna bezpečnosť je chápaná ako vlastníctvo materiálnych a duchovných prostriedkov na dosahovanie svojej bezpečnosti samostatne, relatívna bezpečnosť je určovaná vzájomným pomerom pôsobenia dvoch alebo viacerých aktérov s absolútnou mocou v systéme), hard vs. soft security (orientovaná na prostriedky, ktoré aktér využíva na dosahovanie bezpečnosti, hard – reprezentovaná silovými, vojenskými zložkami, soft – reprezentovaná diplomatickými a inými nevojenskými prostriedkami), alebo objektívnej vs. subjektívnej stránke bezpečnosti (bezpečnosť má charakter objektívno-subjektívneho vzťahu – referenčného objektu a vzťah k percepcii hrozieb,

objektívna je existencia hrozieb, ktoré vznikajú nezávisle od pôsobenia subjektu, subjektívna sa vzťahuje k tomu, že referenčný objekt pociťuje hrozbu, ktorá je individuálne, subjektívne vnímaná). Jedným z ďalších prístupov, ktoré využívajú teoretici v oblasti bezpečnosti (Lasicová, Danics, Buzan), je negatívne a pozitívne vymedzenie bezpečnosti. Vychádza z predpokladu, že bezpečnosť subjektu (osoby, štátu, spoločenstva, ...) je veľmi náročná a takmer nemerateľná veličina. Negatívne vymedzenie vyplýva zo skutočnosti, že isté typy hrozieb neexistujú v určitom priestore, teda nie je potrebné, aby štát budoval nástroje zaručujúce ochranu a bezpečnosť. Pozitívne vymedzenie bezpečnosti sa vzťahuje k danému subjektu (osoba, štát, spoločenstvo, ...). Vyplýva z potlačania potenciálnych hrozieb tým, že subjekt je pred nimi chránený, podporuje sa eliminovanie týchto hrozieb a vytvárajú sa predpoklady na rozvoj, ktoré môžu viesť k odstraňovaniu nových hrozieb. Ako príklad negatívneho vymedzenia bezpečnosti by sme mohli uviesť neexistenciu hrozieb vyplývajúcich z použitia zbraní hromadného ničenia v krajinách strednej Európy. Naopak v iných štátoch môže použitie zbraní hromadného ničenia predstavovať bezpečnostnú hrozbu, kde je už potrebný zásah medzinárodného spoločenstva alebo daného štátu na elimináciu tejto hrozby, čo predstavuje pozitívne vymedzenie bezpečnosti. Práve otázka, kde sú limity pozitívnej a negatívnej bezpečnosti, sa dostáva čoraz viac do popredia záujmu teoretikov.

Medzinárodné prostredie sa mení, štáty, ktoré neboli vystavené určitému typu hrozieb sa stávajú zraniteľnými a štáty, ktoré boli zraniteľné, sa prostredníctvom eliminácie týchto hrozieb stávajú bezpečnejšie. Stanovenie tejto hranice je náročné a vyplýva predovšetkým z ľudských potrieb a ich záujmov. (Danics, 2007) Odpoveď na otázku limitov bezpečnosti môžeme vystihnúť prostredníctvom dvoch uhlov, širšieho a užšieho. Pri užšom vymedzení pojmu bezpečnosť autori vychádzajú z vojensko-politického poňatia bezpečnosti (šírka vymedzenia je užšia), kedy sa hlavný objekt výskumu sústreďuje na štát ako hlavného aktéra (len jeden hlavný aktér). Širšie poňatie bezpečnosti zameriava svoju pozornosť i na ostatné oblasti spoločenského života ako sú ekonomické, sociálne (spoločenské)⁶, environmentálne, energetické či informačné oblasti (toto sektorové členenie/prístup poukazuje na šírku bezpečnosti/bezpečnostnej problematiky). Bezpečnosť je vnímaná nielen z jedného hľadiska – štátu, ale z viacerých základných hľadísk: bezpečnosť individuálna, bezpečnosť vnútroštátnych skupín, bezpečnosť štátu, bezpečnosť regionálnych zoskupení, bezpečnosť medzinárodného prostredia (podľa niektorých autorov dochádza k prehlbovaniu konceptu množstvom aktérov). (Lasicová, 2006, Danics, 2007)

⁶ V anglosaskej literatúre používajú autori pojem societal security, jeho vhodný ekvivalent v slovenčine je ťažké nájsť, používa sa výraz okrem iných spoločenská bezpečnosť, societárna bezpečnosť, sociálna bezpečnosť a i. tieto výrazy však majú v slovenčine väčší záber/nepresné vymedzenie v porovnaní s pôvodným vymedzením v anglosaskej literatúre, preto budeme používať výraz societálna bezpečnosť.

Hĺbka a šírka konceptu bezpečnosti demonštruje zároveň aj užšie a širšie vymedzenie bezpečnosti. Pokiaľ sa v užšom vymedzení výskumníci zaoberali predovšetkým jednou analytickou rovinou, ktorou bol štát v oblasti vojensko-politického sektora, moderné ponímanie, resp. širšie vymedzenie sa nezaobera len štátom ako hlavným aktérom, ale prijíma za výskumné roviny i ďalšie prvky a to – medzinárodný systém, regionálne zoskupenia, vnútroštátne skupiny a jednotlivcov a ich postavenie v rozšírenom poli bezpečnostnej agendy (dochádza teda k prehlbovaniu konceptu bezpečnosti a zvyšovaniu počtu úrovní analýzy) v kontexte rozširovania bezpečnostnej problematiky v rôznych sektoroch – environmentálnom, ekonomickom, sociálnom, informačnom, energetickom. Z tohto pohľadu na skúmanú problematiku bezpečnosti začali vznikať nové potenciálne hrozby pre všetky analytické roviny (rozširovanie a prehlbovanie konceptu bezpečnosti), ktoré súvisia s jednotlivými sektormi a jednotlivými aktérmi, čiže vytvoril sa priestor pre nové prístupy k skúmaniu bezpečnosti.

1.3 Výskum bezpečnosti v Slovenskej republike

Skúmanie bezpečnosti je multidisciplinárnou oblasťou. Ako základné zdroje slúžia práce z odborov medzinárodných vzťahov, politológie, vojenských vied a medzinárodného práva, ako parciálne zdroje slúžia štúdie bezpečnostných inštitúcií, bezpečnostného prostredia, ekonomických vied, sociológie, psychológie a štúdie zaoberajúce sa fungovaním medzinárodných organizácií a inštitúcií. Bezpečnostná problematika tak zasahuje aj do iných vedných disciplín a ide teda o interdisciplinárny problém. Je dôležité brať do úvahy aj vnútorné členenie bezpečnostnej problematiky. Pre potreby tejto práce budeme brať do úvahy základné vnútorné členenie – metodologická problematika, štrukturálna problematika a pragmatická problematika. Do tejto poslednej zaradujeme aj výskum týkajúci sa stratégie štátu a dokumentov, cez ktoré sa bezpečnostná problematika štátu realizuje.

Doterajší výskum v oblasti bezpečnostných štúdií, tak ako ho poznáme dnes, sa vo svojej podstate realizoval s postupom formovania národných štátov, kedy si štáty začali tvoriť svoje bezpečnostné stratégie ako súčasť prežitia a zachovania statusu. V zásade sú však vojenské stratégie jednými z najstarších druhov písanej literatúry. Existujú v čínskej, hebrejskej, gréckej, rímskej literatúre, v podstate každá staroveká kultúra má takto písané pamiatky. Zásadný prelom priniesol až koniec I. svetovej vojny, resp. koniec II. svetovej vojny a zvyšujúce sa násilie medzi aktérmi svetového politického systému. V súčasnosti môžeme konštatovať, že narastajúce napätie vo svetovom politickom systéme (otázky politického zriadenia štátov, vplyv nadnárodných organizácií a korporácií, medzištátnych inštitúcií) a tiež zvyšovanie napätia vo vnútri štátov (národnostné skupiny, etnické nepokoje) súvisia so zmenou ponímania bezpečnosti štátu; záujmy, ktoré chce štát ochraňovať si stanovuje v Bezpečnostnej stratégii štátu. Vývoj v konfliktných oblastiach sveta má za

následok nielen zvyšovanie intenzity konfliktov a ich dopadov, ale aj nedozerné následky na civilné obyvateľstvo, ktoré býva vystavené týmto konfliktom. Úloha štátu sa tak v súčasnosti zaoberá viacerými úlohami, ktoré si každý štát určuje vo svojich bezpečnostných stratégiách.

V Slovenskej republike sa výskumom bezpečnosti zaoberajú viaceré inštitúcie, i keď výskum bezpečnosti nie je ich hlavným predmetom. Z toho vyplýva, že stav rozpracovania bezpečnostnej problematiky v Slovenskej republike v oblasti bezpečnosti štátu bol až donedávna v teoretickej rovine nedostačujúci. Väčšinou to boli v odbornej literatúre čiastkové analýzy postavenia štátu v oblasti bezpečnosti. Ide prevažne o analýzy postavenia Slovenskej republiky v jednotlivých bezpečnostných misách alebo súčasné postavenie Slovenskej republiky v medzinárodných vzťahoch. Výrazný vplyv v posledných rokoch získava v podmienkach Slovenskej republiky aj tzv. bezpečnostná komunita, ktorá nemá inštitucionálny status, ale je to integrované spoločenstvo zložené okrem expertov z prostredia štátnych inštitúcií ako Ministerstvo obrany SR, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstvo vnútra SR tvorená aj odborníkmi z akademickej obce, niektorých printových médií, alebo analytikmi z mimovládnych organizácií. Práve vplyv tejto skupiny je badateľný aj pri tvorbe kľúčových dokumentov štátu v oblasti bezpečnosti, možno teda tvrdiť, že vplyv bezpečnostnej komunity SR začína byť rešpektovanou súčasťou pri tvorbe takýchto dokumentov, pri realizovaní a tvorbe bezpečnostnej politiky štátu.

Medzi prvé inštitúcie, ktoré sa začali systematicky venovať problematike bezpečnosti štátu, by sme mohli zaradiť Slovenskú spoločnosť pre zahraničnú politiku (SFPA), ktorá vznikla v roku 1993 ako otvorené a nezávislé fórum o medzinárodných otázkach a zahraničnej politike. Medzi významných členov tejto mimovládnej organizácie patria **A. Duleba**, **S. Goda**, **T. Strážay**. Počas svojho pôsobenia vydávali viaceré odborné publikácie a časopisy *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, *Ročenka zahraničnej politiky SR*, alebo v súčasnosti internetový časopis *Zahranicnopolitika.sk* a iné publikácie, ktoré sa venujú otázkam prevažne zahraničnej politiky Slovenskej republiky.

Ďalším nezanedbateľným think-thankom v slovenskej spoločnosti sú dve spriatelnené mimovládne organizácie Slovenská atlantická komisia a Euroatlantické centrum, ktoré sa zameriavajú na sieťovanie bezpečnostných inštitúcií a osôb v Slovenskej republike, ako **R. Káčer**, **R. Vass**, **M. Solár**. Prostredníctvom svojej edičnej a konferenčnej činnosti dlhodobo prispievajú k formovaniu bezpečnostnej komunity na Slovensku. Popri Slovenskej atlantickej komisii funguje aj Centrum pre európske záležitosti (CEA) a Stredoeurópsky politický inštitút (CEPI). Samozrejme, okrem spomenutých, je v súčasnosti na bezpečnostnej scéne už niekoľko rokov etablovaná konferencia GLOBSEC, ktorá rovnako prispieva k rozvoju a prehlbovaniu bezpečnostnej komunity na Slovensku, ako aj v transatlantickom priestore.

Praktickým výskumom bezpečnostnej agendy sa zaoberá i výskumné pracovisko v rámci Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika